

مهدی احمدی

أَسِيرَ بِسِيرَةِ جَدِّي وَأَبِي عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام؛ أَمِنَ مِنْ رُؤْيِ هَوْسٍ وَ سُرْكَشِيٍّ وَ تَبْهَكَارِيٍّ وَ سَتْمَكْرِيٍّ قِيَامَ نَكْرَدَمٍ، تَنْهَاهَا بِخَاطِرِ إِصْلَاحِ دَرِئِ امْتِ جَدِّمَ بَرِخَاسْتَمِ. مِي خَوَاهَمَ بِيهِ نِيكِيهَا فَرْمَانَ دَهْمَ وَ اَزْ بَدِيهَا بَازِ دَارْمَ وَ رُوشِ جَدِّ خُودِ وَ پَدْرَمِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام رَا دَنْبَالَ كَنَمِ.»

در فرهنگ اسلامی نظارت و امر به معروف و نهی از منکر تنها وظیفه بزرگان و رهبران نیست، بلکه بر همه مسلمانان واجب است تا در باره

«امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه اسلامی» نوشته مایکل کوک و ترجمه احمد نمائی در دو جلد و ۱۰۶۳ صفحه، توسط بنیاد پژوهشهای آستان قدس رضوی به چاپ رسیده است. در این گفتار به معرفی اجمالی این کتاب می پردازیم.

هر گاه سخن از امر به معروف و نهی از منکر به میان می آید، ناخودآگاه شخصیت و نام امام حسین عليه السلام جلوه گر می شود؛ آن گاه که فرمود: «إِنِّي لَمُ أَخْرَجُ أَشِيرًا وَلَا بَطْرًا وَلَا مُفْسِدًا وَلَا ظَالِمًا وَإِنَّمَا خَرَجْتُ لِطَلْبِ الْإِصْلَاحِ فِي أُمَّةِ جَدِّي عليه السلام أُرِيدُ أَنْ أَمُرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ أَنْهِيَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ

نشریه علوم حدیث به چاپ رسیده است.^۲

انگیزه تألیف کتاب

شامگاه پنجشنبه ۲۲ سپتامبر ۱۹۸۸ م در ایستگاه قطار شهری شیکاگو از ایالات آمریکا در حضور جمعی از مردم، زنی مورد تجاوز قرار گرفت. و عجیب آنکه این عمل ننگین در ساعتهای پر رفت و آمد رخ داد و هیچ کس برای کمک به قربانی از جای خود حرکت نکرد و فریادهای مظلومانه آن زن بی پاسخ ماند.

مایکل کوک پس از شنیدن این خبر متأثر شده، در این باره چنین می نگارد:

«آدمی نمی تواند فقط در کناری بایستد و ببیند زنی در منظر عام مورد تجاوز قرار می گیرد. ما احساس می کنیم به نوعی وظیفه داریم علاوه بر آنکه خود باید به شایستگی رفتار کنیم، دیگران را نیز از ارتکاب کارهای کاملاً

همنوع خود خیرخواهی و مهرورزی داشته باشند و از گسترش کارهای ناشایست جلوگیری کنند.

نویسنده کتاب

«مایکل کوک» در سال ۱۹۴۰ م در انگلستان به دنیا آمد. وی در دانشگاه کمبریج به آموختن تاریخ انگلستان و اروپا پرداخت و علاوه بر زبانهای رسمی اروپایی و عربی، زبانهای فارسی و ترکی را نیز فرا گرفت. وی پس از چند سالی که در مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی لندن به تحقیق و تدریس تاریخ اسلام مشغول بود، در سال ۱۹۸۶ م برای تدریس در دانشگاه پرینستون آمریکا عازم این کشور شد.

بیشتر آثار وی در باره شکل گیری تمدن اسلام و نقش دین در آن می باشد. همچنین آثاری درباره تفسیر، فقه، حدیث و تاریخ اسلام نگاشته است.

تنها اثری که از وی به زبان فارسی ترجمه شده است (غیر از این کتاب که معرفی می شود) مقاله ای است با عنوان «مخالفان نگارش حدیث در صدر اسلام»^۱ که در چند بخش پی در پی در

۱. فصلنامه علوم حدیث، س ۳، ش ۲ و ۳ و ۴، سال ۱۳۷۷.

۲. امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه اسلامی، ج ۱، ص ۱۰.

تدوین کتاب از دانشمندان زیادی مشاوره گرفت و در بررسی مذهب شیعه از آیه الله دکتر حسین مدرسی بهره برد.

ترجمه کتاب نیز در طول دو سال با مطالعه و دقت آقای احمد نمائی انجام شد.

محتوای کتاب

فصل اول کتاب، با داستان زرگر مرو به نام ابراهیم بن میمون آغاز می شود. زرگر مرو که به اصول اخلاقی و شرعی پایبند بود، به حضور ابومسلم حاکم ظالم خراسان رفت و به او گفت: «من در راه خدا هیچ کاری را شایسته تر از این نمی دانم که بر ضد تو جهاد کنم و چون توانایی جهاد با دست را با تو ندارم، با زبان بر ضد تو جهاد می کنم...». این زرگر به دستور ابومسلم به شهادت رسید.

فصل دوم کتاب، به بررسی آیات مربوط به امر معروف و نهی از منکر در قرآن و تفسیر آن اختصاص دارد. نویسنده در فصل سوم به احادیث

ناپسند نسبت به هموعان خود باز داریم... اما در زندگی روزمره، مانمی برای این وظیفه نداریم. هنوز به تدوین کلی مواردی که باید آن را انجام دهیم و شرایطی که از انجام آن معافیم، نپرداخته ایم. حقوقدانان و فیلسوفان ما بحثهایی دارند که ما در مواردی و وظیفه ای برای امداد داریم، اما این بحثها مهجور تر از آن است که به عنوان فرهنگ ما توصیف شود. اسلام، بر عکس، تعالیمی ویژه برای چنین وظیفه اخلاقی گسترده دارد که نام آن امر به معروف و نهی از منکر است.^۱

مراحل تحقیق

مایکل کوک با انگیزه شناخت این وظیفه در دین اسلام، پژوهشهای خود را آغاز کرد. وی در مدت ۱۲ سال کار مداوم و با استفاده از بورسیه های علمی و مطالعاتی حدود ۱۷۰۰ عنوان کتاب و مقاله را بررسی کرد که بیش از ۱۳۰۰ مورد آن از منابع اسلامی بود.

در نتیجه، کتاب او جامع ترین کتابی است که درباره امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه اسلامی نوشته شده است. نویسنده کتاب در سیر

۱. همان، ص ۱۱.

رنج می‌دهد، این است که نویسنده از روی آگاهی یا ناآگاهی در این بخش از پرداختن به قیام حسینی غفلت یا تغافل ورزیده و هیچ‌گونه اشاره‌ای به این حماسه بی‌نظیر که در راه امر به معروف و نهی از منکر انجام شد، نکرده است.

از فصل پنجم تا فصل پانزدهم، امر به معروف و نهی از منکر (شرایط، مراحل و...) از دیدگاه مذهب حنبلیه، معتزلیان، زیدیه، امامیه، حنفیه، شافعیه، مالکیه، و اباضیه بررسی شده است.

نویسنده فصل شانزدهم را به اندیشه غزالی شافعی درباره امر به معروف و نهی از منکر اختصاص داده است و در این بررسی، به بخش امر به معروف و نهی از منکر کتاب «احیاء

امر به معروف و نهی از منکر می‌پردازد و حدیث سه مرحله‌ای (امر به معروف و نهی از منکر با دست، زبان و دل) را بررسی می‌کند. وی با اشاره به اینکه امر به معروف و نهی از منکر در کتاب سنن ابو داود در بخش «الملاحم» آمده و ترمذی در صحیح و ابن ماجه در سنن و نسائی در کتاب الایمان و تعدادی از علماء اهل سنت آن را در کتاب فتن ذکر کرده‌اند، یادآور می‌شود که شیعیان، امر به معروف و نهی از منکر را همیشه با بحث جهاد مطرح می‌کنند.^۲

فصل چهارم، به امر به معروف و نهی از منکر در سیره صالحان و مسلمانان صدر اسلام پرداخته است. مؤلف در این بخش کوشش نموده سیره و رفتار بزرگان و عالمان اسلام در برابر منکرات حکومتی و اجتماعی را به نمایش بگذارد و انواع برخوردها و گاهی انعطافها و عدم تحرک در برابر فساد، توسط برخی صاحب نامها را به تصویر کشد.

نویسنده در برخی مباحث کتاب، نامی از قیام امام حسین علیه السلام به میان آورده است، اما آنچه خواننده آگاه را

۱. قال رسول الله صلی الله علیه و آله: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُنْكِرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ لَيْسَ وَرَاءَ ذَلِكَ شَيْءٌ مِنَ الْإِيمَانِ؛ هر کس از شما عمل زشتی را ببیند، باید با دستش از آن باز دارد. پس اگر قدرت نداشت، با زبانش و اگر قدرت نداشت، با قلبش. ایسمان به غیر از ایسن نمی‌باشد.»
(مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۱۹۲، ح ۷)
۲. حکومت اسلامی، ش ۳۳، ص ۲۳۹.

علوم الدین» اکتفا کرده و در پیوست این فصل به فریضه امر به معروف در اندیشه صوفیان توجه کرده است.

فصل هفدهم درباره امر به معروف و نهی از منکر و محدوده آن می‌باشد و پاسخی است به اینکه آیا منکراتی که در حریم خصوصی افراد انجام می‌شود، شامل قاعده امر به معروف می‌شود؟ خشونت در بازداری از انجام منکر تا چه حدی مجاز است؟ وظیفه زنان در برابر این امر الهی چیست؟ و....

«تحوالات جدید اسلامی» عنوان **فصل هجدهم** کتاب است. نویسنده در این بخش از میان تمام فرقه‌ها و مکتبهای عمده‌ای که مطرح هستند، فقط شیعه امامیه را از این طیف وسیع اسلام امروز متمایز می‌داند و می‌گوید: «این تمایز تا حدی مربوط به سرنوشت نابرابر این دو سنت مَدْرَسی است. آنچه از اهل سنت رسیده، دقیقاً به صورت تَرَاثی در آمده و تا اندازه‌ای شبیه بنای تاریخی مقدسی است که مورد احترام مردمانی که اکنون در حقیقت در آن به سر نمی‌برند،

می‌باشد. به عکس، سنت مدرسی امامیه را می‌توان هنوز سنتی زنده توصیف کرد که استمرار و سازگاری آن مدیون علمایی است که در درون آن عمل می‌کنند.»

مؤلف کتاب، در بخش اول این فصل به جریان کلی و غالب اندیشه‌های اهل سنت در جهان اسلام امروز می‌پردازد و بخش دوم را به بحث درباره شیعه امامیه اختصاص می‌دهد.

اندیشه‌های امام راحل، مقام معظم رهبری، آیات عظام: خویی، مکارم، نوری همدانی، و... درباره امر به معروف و نهی از منکر در این بخش بررسی شده است.

نویسنده در بخش پایانی این فصل، به مقایسه اندیشه شیعه و اهل سنت در برابر این وظیفه الهی می‌پردازد.

فصل نوزدهم این اثر ارزشمند، به مقایسه امر به معروف و نهی از منکر در دین اسلام و عصر جاهلیت و ادیان توحیدی و غیر توحیدی اختصاص

دارد. مایکل کوک در پایان این فصل به امتیاز بی نظیر اسلام اذعان می‌کند.

فصل بیستم و آخرین فصل این کتاب، به مقایسه فرهنگ امداد در غرب و امر به معروف و نهی از منکر در دین اسلام می‌پردازد و برخورد و واکنش این دو فرهنگ را به تصویر می‌کشد.

نویسنده که گویا جنایات اسرائیل و آمریکا و حمایت‌های کشورش انگلیس را از این جنایات - که نسبت به مسلمانان مظلوم فلسطین انجام می‌شود - از یاد برده است، می‌گوید:

«در اندیشه غربی امروز، دو اصل کاملاً مشخص بر مرزبندی وظیفه ما با قدرت تمام حکومت می‌کند: اصل اول آنکه در جایی که عمل خلافی موجب آزار دیگران می‌شود، این یک وظیفه همگانی است که از آن جلوگیری کنند. به موجب این اصل، ما نسبت به تجاوز به حقوق بشر در مناطقی که فرهنگ متعارف دارند، مانند: آسیای شرقی، خاورمیانه و آفریقا دخالت می‌کنیم.

وظیفه ما در اینجا همانند وظیفه نژاد انسانی است و عیب‌جویی ما هیچ مرز فرهنگی یا جغرافیایی را نمی‌شناسد...»^۱

نویسنده در پایان این بخش، برای نشان دادن برخورد دو فرهنگ غربی و اسلامی به مصاحبه «اورینانا فالاجی» روزنامه‌نگار ایتالیایی با امام خمینی علیه السلام که شش ماه پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران انجام شد، اشاره می‌کند. دو پیوست که شامل آیات و احادیث مهم و نظریات ابن عربی در باره امر به معروف و نهی از منکر است، در پایان کتاب آمده و کتابنامه ۱۷۰۰ موردی این تحقیق نیز در پایان کتاب است.

نمایه اعلام که در صفحات آخر کتاب ذکر شده، کمک کار محققان عزیز خواهد بود.

امید است که این اثر ارزشمند مورد توجه همه پژوهشگران قرار گیرد.

۱. امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه اسلامی، ج ۲، ص ۹۲۵.